

ELEŞTİREL ERKEKLİK ÇALIŞMALARI VE RAEWYN CONNELL

[Critical Masculinity Studies and Raewyn Connell]

Orhan ORHUN

Arş. Gör., Batman Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü
orhanorhun06@hotmail.com

Kayhan DELİBAŞ

Prof. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

ÖZET

Toplumsal cinsiyet ve Kadın çalışmaları alanlarının bir parçası olarak 1970'lerde ortaya çıkan Erkek ve Erkeklik çalışmaları alanı, 1990'lardan itibaren kendi başına disiplinler arası bir alan haline gelmiş bulunuyor. Başlangıçta Kuzey Amerika'da "Erkek Çalışmaları" (Men's Studies) adıyla ortaya çıkan disiplin, daha sonrasında "Erkeklik Çalışmaları" (Masculinity Studies) adını alarak günümüze kadar gelmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması amacıyla erkeğin ve erkekliklerin sorgulanması olarak ortaya çıkan "Erkeklik Çalışmaları" alanı, erkekliklerin ve erkekliğin toplumsal dinamiklerini kavramak ve zihniyet dönüşümünü sağlamak açısından büyük bir toplumsal öneme sahiptir. Erkeklik teorisini ortaya atarak, toplumsal cinsiyet düzeninin farklı erkeklik tanımlamalarını yapan Connell, "Erkeklik Çalışmaları" alanında öncü bir role sahiptir. Farklı erkekliklerin olduğunu belirterek, 'tek tip' erkeklik anlayışının sarsılmasını sağlayan Connell, erkekliklerin de tarihsel ve kültürel olarak yeniden inşa edildiğini belirtmektedir. Bu bağlamda 'Erkeklikler'in sürekli olarak yeniden nasıl üretildiği sorunsalından hareketle bu çalışmada; "Erkeklik Çalışmaları" alanının önemi ortaya konularak bu alana büyük katkılar sunan Connell'in, erkekliklerin inşa sürecine dair analizlerine odaklanmaktadır. Çalışmada öncelikle

Erkeklik Çalışmaları'nın nasıl ortaya çıktığı ve genişlediği irdelendikten sonra Connell'in bu alana sunduğu katkılar güncel okumalarla derinleştirilmektedir. ¹

Anahtar sözcükler: Erkek, erkeklik çalışmaları, erkeklikler, kadın çalışmaları, toplumsal cinsiyet.

ABSTRACT

The field of Male and Masculinity studies, which emerged in the 1970s as a part of the fields of gender and women's studies, has become an interdisciplinary field on its own since the 1990s. Initially, the discipline that emerged in North America under the name of "Men 's Studies" has come to the present day as "Masculinity Studies". The field of "Masculinity Studies", which emerged as the enquiry of men and masculinities in order to ensure gender equality, has a great social importance in terms of understanding the social dynamics of masculinities and masculinity and ensuring their transformation. By introducing the theory of masculinity and making different definitions of the gender order of masculinity, Connell has a pioneering role in the field of "Masculinity Studies". Stating that there are different masculinities, Connell, who has challenged the "unvarying" understanding of masculinity, states that masculinities are also historically and culturally reconstructed. In this context, starting from the question of how "Masculinities" are constantly reproduced, in this study; It focuses on Connell's analysis of the construction process of masculinities, who made great contributions to this field by demonstrating the importance of the field of "Masculinity Studies". In the study, after examining how Masculinity Studies emerged and expanded, Connell's contributions to this field are deepened with current readings.

Keywords: Gender, masculinities, masculinity studies, men, women's studies.

¹ *Bu makale yürüttüçülüğünü Prof. Dr. Kayhan DELİBAŞ'ın yaptığı Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı Sosyoloji Bölümü'nde "Siyasetçi Erkekler ve Erkekliği Yeniden Üretme Pratikleri" başlıklı doktora tezinin teorik tartışmalarından faydalanılarak türetilmiştir.

Giriş

Sosyalleşme süreci, bireyin tüm yaşamı boyunca gördükleri, deneyimledikleri ve edindikleri üzerinden tanımlanmaktadır. Sosyalleşme, bu yönden, bireyi sosyal sistemin bir parçası haline getirerek, bireyin bulunduğu toplum tarafından deneyim ve pratiklerinin şekillenmesini sağlamaktadır (Koştaş, 2011). Sosyalleşme, topluma entegre olma süreci olarak “bireyin sosyalleşmesi” ya da “sosyal gelişme” kavramları üzerinden açıklanmaktadır (Yavuzer, 1979:20). Sosyalleşme kavramını ilk kullanan E. Durkheim, sosyalleşmeyi, “yetişkin kuşakların, yetişmekte olan kuşakları sosyalleştirmesi, toplumsal hayata alıştırmayı, ruhsal, zihinsel ve ahlaki yönden yetiştirmesi” süreci olarak tanımlamaktadır (Shaver, 1981: 125-132). Bu süreç, kadın ve erkeğin biyolojik cinsiyetlerinin temel normları üzerinden kimlik inşa etme süreçlerini de göstermektedir (Barutçu, 2013: 1-2). Toplumsal süreç içerisinde kimliğini edinen birey, tüm deneyimledikleri üzerinden varlığını ortaya koymaktadır. Bu süreci Kramer ve Beutel (2010:56), “ait olduğumuz veya ait olmayı umduğumuz bir grubun veya kültürün kurallarını öğrenme” olarak açıklamaktadır. Bunun temelinde ise, bulunulan kültür içerisinde kendimizi ve başkalarını tanımlama süreci bulunmaktadır. Tüm süreçte birey, toplumsal cinsiyet rollerine göre kimliğini inşa etmektedir. Çünkü toplum bu inşa sürecini bireyden beklemektedir. Aynı zamanda birey, toplumsal cinsiyetlendirilirken, toplumsal yapılar bunun denetimini yaparak inşa sürecini denetlemektedir. Diğer bir deyişle, biyolojik cinsiyetin üzerine inşa edilen roller ve davranışlar, toplumsal yapılar tarafından kontrol edilerek, toplumsal cinsiyet rolleri belirli kalıplara sokulmakta ve yeniden üretilmektedir. Bu yeniden üretim sürecini “toplumsal cinsiyet düzeni” olarak adlandıran Connell (1998:166), bulunulan yapı içerisindeki cinsiyet ilişkilerinin etkileşim durumunun, o yapının cinsiyet düzenini belirlediğini vurgulamaktadır. Cinsiyet ilişkilerini belirleyen eril yapı, toplumsal düzenin sağlanmasını hedeflerken, bunu toplumsal cinsiyete dair teoriler üretmekle gerçekleştirilmektedir (Connell, 1998:48). Üretilen teorilerin dinamikleri, kadın ve erkeği konumlandırarak rollerini ayrıştırmaktadır. Ayrışmanın temelini geleneksel (ataerkil) toplumun davranış kalıpları üzerinden pekiştiren yapı, kadın ve erkeğe ‘uygun olan rolleri’ belirlemekte ve bu roller ile bireylerin toplumsal ilişkilere yerleştirilmesini sağlamaktadır (Connell, 1998:79). Connell’e (1998:190) göre biyolojik olarak insanların eril ya da dişil olarak ayrıştırılması ve bu ayrıştırılmadan kaynaklı ortaya çıkan toplumsal cinsiyet kavramı, geleneksel ve kültürel olarak cinsler arası cinsiyet kalıp yargılarıyla eşitsizlikler

yaratmaktadır. Bu eşitsizliklerin yaratılması ise bu alana ait tanımlamaların altını doldurarak, kadın ve erkeğin toplumsal yapı içerisinde alanlarını belirlemektedir ve ayırtmaktadır.

Toplumsal cinsiyet düzeninin yarattığı eşitsizliğin farkındalığını yaşayan bireylerin ve feministlerin yüzyıllardır verdiği mücadelenin temelini bu düzeni değiştirme çabası oluşturmaktadır. Özellikle feministlerin toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak adına verdikleri mücadeleler sosyal, kültürel, ekonomik, yapısal, akademik vb. birçok alanda verilmektedir. Feministler, akademik anlamda “toplumsal cinsiyet çalışmaları” ve “kadın çalışmaları” alanları üzerinden sorgulamalar yaparak toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için ataerkil düzeni ve kadının bu düzendeki konumunu tartışmaktadırlar. Başka bir deyişle, kadının kim olduğu, düzendeki konumlandırılışı, kadın olmanın belirleyicilerinin neler olduğu ve kadının kadın olabilmesi için bir öze ihtiyacının var olup olmadığı üzerinden ilerleyen öznel tartışmaları, toplumsal cinsiyet düzenindeki eşitsizliği sorgulamaktadır. Feministler, var olan düzenin bir parçası ya da sahibi olan ve düzeni deneyim ve pratikleri ile üretenin ‘özne’ kılındığı toplumsal yapı da, kadının bu sistem içerisinde nasıl özne kılınabileceği üzerine eleştirel bir perspektif ile araştırmalar yapmaktadırlar. Bu araştırmalar ile beraber bir mücadele alanı yaratan feminizm, 1792 yılından bu yana üç dalga halinde toplumsal cinsiyet eşitliği için birikimli olarak ilerlemektedir. İlk dalga feminizm, daha çok siyasal anlamda kadının özne kılınabilmesi için mücadele vermektedir. Bu dönemde, kadınların siyasal alanda erkek gibi özne olabilmek adına mücadele vermesi, kadınları oy kullanma, mülkiyet ve eğitim hakkı üzerinden eşit-özne kılma çabasını içerir. Ayrıca, bu dönemde toplumsal cinsiyet rollerinin yıkılmasının gerekliliği ve kadın-erkek arasında herhangi bir cinsiyet üstünlüğünün olmadığı savunulan fikirler arasındadır (Bensadon, 1994: 58-61). İkinci dalga feminizm sürecinde kadınlar bedenleri üzerinden özne olabilme mücadelesini vermişlerdir. Bedenlerinin özgürlüğünü savunan feministler, bedenlerini ataerkil sistem üzerinden kurulmuş baskıcı denetimlerden kurtulmak adına kürtaj gibi kendi bedenleri üzerinde özne olabilme mücadelesini vermişlerdir. Bu mücadele ile ABD, İngiltere, Fransa gibi birçok ülkede doğum kontrol hakkı elde edilmiştir. 1990’larda başlayan üçüncü dalga feminizm bir önceki dalganın mücadele alanını hem genişletmiş hem de farklı yönlere çevirmiştir. Bu dönem farklılıkların konuşulması adına bir önceki dönemden ayrılmaktadır. Üçüncü dalga feminizm, önceki dönemde mutlak eşitlik istemine ek olarak farklılıkların da dile getirilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, ikinci dalga feminizmin odak noktasında kadınların

birleştirici gücü vurgulanmakta iken, üçüncü dalga feminizmde kimliklere önem verilerek ırk ve cinsel yönelim üzerinden özne dışı kılınan (ötekileştirilen) kadınlar düşünce kapsamına alınmaktadır. Bu dönem farklılıkların konuşulduğu dönem olarak ifade edilmektedir (Donovan, 2007:351-352).

Hak ve özgürlüklerin dalgalar halinde edinildiği feminist mücadele sürecinde toplumsal cinsiyet çalışmaları, kadını odak noktasına alarak çıkmaza düşmüştür. Kadının özne dışı kılınacak şekilde inşa edildiği toplumsal yapı ataerkil pratiklerle kendini yeniden üretirken, sadece kadın üzerinden sorgu alanı açmak eksik olmayacak mıdır? Ataerkil pratikler ile kendini yeniden üreten bu yapı içerisinde, bu yapının temelini oluşturan eril niteliklerin beden bulmuş hali olan erkek nerededir? Erkek bu yapıyı nasıl inşa etmektedir? Dahası tek bir erkeklik mi aranmalıdır yoksa erkekliklerden mi bahsedilmelidir? gibi sorular yeni bir sorgu alanını gerekli kılmaktadır.

Tüm bu sorgulamalar çerçevesinde, “Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları” ve “Kadın Çalışmaları” alanına destek olarak “Erkeklik Çalışmaları” alanı ortaya çıkmıştır. Zaman içerisinde disiplinler arası bir alan haline gelecek kadar genişleyen bu alan, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına büyük katkılar sunmaktadır. Erkeklik çalışmaları akademik bir alan olarak ortaya çıkmadan önce de insan ve toplum bilimlerde çalışılmaktaydı. Bu alanın ortaya çıkışı erkeklerin ve erkekliklerin eleştirel bir perspektif ile sorgulanması yönünden önemlidir. Alanın önemi, erkekliğin de kadınlık gibi bir toplumsal cinsiyet düzeni içerisinde inşa edildiğinin farkındalığının yaşanmasıdır. İkinci dalga feminizmde kadınların bedenleri üzerinden verdikleri var olma/özne olma mücadelesi ile yükselişe geçen kadın çalışmaları alanı, bu dönemde akademik bir alan olan erkeklik çalışmaları alanının ortaya çıkışında ve gelişiminde büyük rol oynamaktadır.

Eleştirel Erkeklik Çalışmalarının Tarihsel Bağlamı

Eleştirel erkeklik çalışmaları, erkekliğin tarihsel ve kültürel olarak kurgulanması temelinde, ataerkillik üzerinden erkekliği sorgulamaktadır. Erkeklik çalışmaları, erkekliğin nasıl üretildiğini ve sürdürüldüğünü inceleyerek, erkekliklerin toplumsal cinsiyet eşitliği doğrultusunda nasıl değiştiğini ortaya koymaktadır (Bozok, 2011:6). Eleştirel erkeklik

çalışmalarının temel amacı, kadın çalışmalarıyla birlikte toplumsal cinsiyet eşitliğine katkı sunabilmek için erkekliklerin inşa sürecini oluşturan dinamikleri ortaya koymaktır.

Eleştirel erkeklik çalışmaları, feminizm ile iş birliği yaparak ortak amaçlanan toplumsal cinsiyet eşitliğinin olduğu bir dünyayı hedeflemektedir. Feminizm kadar eski bir tarihselliğe sahip olmasa da ortak temelden beslenerek gelişmektedir. Kadın çalışmaları, ataerkillik üzerinden erkeklik tanımına dair sorgulamalar yaparken erkeklik çalışmaları alanı inşa edilmiştir (Sancar, 2009:25). Bu sebeple, eleştirel erkeklik çalışmaları alanının gelişimi, 1980 ve 1990'ların başında üretilen ampirik araştırmalar ile ortaya çıkmıştır (Connell, 2005a:24). Bunun yanı sıra Kimmel (2005:16), erkeklik çalışmaları alanının ortaya çıkışını iki farklı dinamiğe dayandırmaktadır. İlk olarak, feminizme tepki olarak 'erkeklik çalışmaları'nın 1970'lerin sonlarında bir disiplin olduğunu belirtmektedir. İkinci olarak ise, bütün çalışmaların erkeklere, erkeklik deneyimlerine ve pratiklerine dayanan ve insan varlıkları üzerine yapılan çalışmalarla beraber çok eski bir tarihe dayandığını belirtmektedir.

Bir sorgu alanı olarak erkekliğin çalışılması, "erkeklik çalışmaları" alanının ortaya çıkışı ile ilişkilidir. Edwards (2006:35-36) eleştirel erkeklik çalışmalarının da feminizm gibi üç dalga şeklinde ortaya çıktığını ifade etmektedir. Eleştirel erkeklik çalışmalarının birinci dalgası, ikinci dalga feminizm ile aynı dönemi izleyerek, kadınlar için olduğu gibi erkekler için de toplumsal cinsiyet pratiklerinin incelenmesinin ve "ideal erkeklik" in nasıl olduğunun sorgusunun gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu dönemde, erkeklerin toplumsal cinsiyet rollerine uyum sağlamasının toplumsal cinsiyet eşitliğine dair çıkardığı problemler incelenmektedir. 1980'lerin sonlarında ortaya çıkan ikinci dalga ise, tek bir erkeklikten bahsetmenin imkansız olduğu savından yola çıkarak erkekliklerden bahsetmenin gerekliliğini ortaya kaymaktadır. Ayrıca, ikinci dalga erkeklik çalışmalarında, erkeklerin ataerkil yapıdan kazanımlarının olmadığı ve her zaman iş birliği içinde olmadıklarının sorgulamaları yapılmaktadır. Erkeklik çalışmalarının üçüncü dalgası ise, 1990'larda başlayarak bu alanın disiplinler arası bir alan olmasını sağlamıştır. Başka bir deyişle, hala devam etmekte olan üçüncü dalga erkeklik çalışmaları, erkeklerin kimlikleri üzerinden farkındalığın nasıl sağlanabileceğini ele alırken, aynı zamanda disiplinler arası bir alan olarak kültür, medya, edebiyat çalışmaları gibi birçok alanı da kapsayan çalışmalar haline gelmektedir.

Erkeklik çalışmalarının toplumsal cinsiyet ve kadın çalışmalarından ayrılan birçok yönü bulunmaktadır. En belirgin örneği erkek egemen toplumun hala süregidiyor oluşudur. Erkek egemen toplumda, kadın ve erkeğin var olan düzenden aynı ölçüde etkileneceğini düşünmek yanlış olacaktır. Ayrıca, erkeklik çalışmalarının yarattığı mücadele alanı ile kadın çalışmaları alanının yarattığı mücadele alanı birbirinden farklıdır. Amaçlanan veya hedeflenenler ortak bir zeminde düşünülebilse de, süreç açısından erkeklik çalışmaları çok daha zor bir mücadele alanı üzerinden devam etmektedir. Kadın çalışmaları alanı verilen mücadele kolektif bir çıkar üzerinden var olmaktadır, erkeklik çalışmaları alanında çıkardan ziyade bu çıkarın ortadan kaldırılması ve avantajlı konumun yok edilmesi söz konusudur (Akça ve Tönel, 2011:22).

1980'lerin başından bu yana erkeklik çalışmalarında büyük sorgu alanlarının açılmasını sağlayan Connell, erkeklik çalışmalarının tüm dalgalarına katkılar sunmaktadır. Connell, birinci dalga erkeklik çalışmalarındaki, kadınlar için olduğu gibi erkeklerin de toplumsal cinsiyet pratiklerinin incelenmesinin ve "ideal erkeklik" in nasıl olmasının gerektiği üzerine 1985'te Tim Carrigan ve John Lee ile çalışma yürütmüştür. "Toward a New Sociology of Masculinity" adlı çalışmaları toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması açısından erkekliğin değişebileceğini belirterek çoğul erkeklik fikrine vurgu yapmaktadır (Carrigan, Connell ve Lee, 1985). Bu bağlamda "erkeklikler" kavramının sorgulamasını ve "hegemonik erkeklik" fikrinin gelişimini sağlayan Connell, "Eleştirel Erkeklik Çalışmaları" alanının büyük bir entelektüelidir.

Erkeklikleri Connell Bağlamında Düşünmek

"Erkeklikler" kavramını genel bir perspektif ile 1987'de "Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel Politika" (Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics) adlı çalışmasında derinlikli bir toplumsal cinsiyet ve cinsiyet politikası bağlamında tartışan Connell (1998), erkeklikler üzerine ayrıntılı bir kuram ortaya koymaktadır. 'Erkeklikler'in yapısal analizini arka planındaki "toplumsal cinsiyet düzeni" ve "toplumsal cinsiyet rejimi" üzerinden sorgulayan Connell, farklı erkekliklerin var olduğunu belirtmektedir. Bu alanın mihenk taşı denilebilecek "Erkeklikler Teorisi" ni oluşturan Connell, "Erkeklikler Teorisi" ile tek tip bir erkekliğin bulunmadığı ve erkekliklerin çoğul olarak tartışılmasının gerekliliğini belirterek alana büyük katkı sağlamıştır. Connell toplumsal cinsiyet kavramını incelerken

“toplumsal cinsiyet düzeni” ni (Gender Order) sorgulamaktadır. Toplumsal cinsiyet düzenini, toplumsal yapı içerisindeki iktidar ilişkileri temelinde ortaya çıkan hiyerarşik bir yapılanma olarak ifade etmektedir (Connell, 1998:154). Bu hiyerarşiyi erkeklikler teorisinde tanımladığı dört farklı erkeklik üzerinden açıklayan Connell (2005a:149), toplumsal cinsiyet, sınıf, etnisite gibi değişkenlerin aralarındaki etkileşimin farklı erkekliklerin tanımlanmasını mümkün kıldığını belirtmektedir (2005a:76). Dolayısıyla, sınıfsal olarak; işçi sınıfından bir bireyin erkeklik pratikleriyle orta sınıftan bir bireyin erkeklik pratikleri ya da etnisite üzerinden; beyaz bir bireyin erkeklik pratikleriyle siyah bir bireyin erkeklik pratikleri farklılıklar göstermektedir. Erkekliğin birçok görünümünün olduğunu düşünmenin yalnızca ilk adım olduğunu belirten Connell, bu çoklu görünümleri derinleştirmek için erkeklikler arasındaki ilişkilerin de irdelenmesinin gerekliliğini vurgular. Connell, homoseksüel siyahi erkekler, orta sınıfa ait tecavüzcüler, kadınsı nitelikleri olan fabrika işçileri gibi farklı sosyo-kültürel yapılarda yaşayan bireylerin de farklı pratikler üzerinden erkeklik pratikleri üretebileceklerini belirtmektedir. Tüm bu erkeklikleri hiyerarşik bir biçimde sıralayarak teorisini oluşturan Connell (2005a, 149-150), erkeklikleri “hegemonik erkeklik”, “suça ortak olan/iş birlikçi erkeklik”, “madunlaştırılan (tabi kılınmış) erkeklik” ve “marjinalleştirilen erkeklik” olarak hiyerarşik bir biçimde sıralamaktadır.

Hegemonik Erkeklik (Hegemonic Masculinity)

Connell, “hegemonik erkeklik” kavramını oluştururken, Antonio Gramsci’nin oluşturduğu “kültürel hegemonya” teorisini temele almaktadır. Gramsci (1997:25-28), kültürel hegemonya teorisinde, değer yargıları ve yaşam biçimleri çeşitlilik gösteren toplumlarda iktidardaki sınıfın kendi inanç, algı ve değerleri üzerinden sıradüzeni nasıl inşa ettiğini ve eşitsiz güç ilişkilerini nasıl normalleştirdiğini anlatmaktadır. İktidarın eşitsiz güç ilişkilerini normalleştirmek için çıkarları kendi çevresinde yönetip, toplumu nasıl egemenliği altına aldığından bahseden Gramsci (1998: 312), böylelikle sosyal bir inşa olan eşitsiz durumun kaçılmazmış gibi bir algı yaratarak egemen konumu sağlama aldığından bahsetmektedir.

Gramsci’nin “hegemonya” kavramı üzerinden “hegemonik erkeklik” kavramının kavramsallaştırmasını yapan Connell’a göre hegemonik erkeklik; “belirli erkek gruplarının iktidara ve zenginliğe nasıl sahip olduğunun ve onların bu hakimiyeti oluşturan sosyal

ilişkileri nasıl yeniden ürettiklerinin ve meşrulaştırdıklarının sorusudur” (Connell vd., 2005b:592). Connell, zamana ve mekana göre değişiklik göstermekte olan hegemonik erkekliğin yapısını üç etkenin belirlediğini söylemektedir (1998:40). Bu etkenleri ‘ataerki’, ‘üretim ilişkileri’ ve ‘katetik ilişkiler’ olarak tanımlayan Connell (1998:40-48), ataerki ve toplumsal cinsiyetin, üretim ilişkilerinin temel belirleyeni olduğunu ifade etmektedir. Başka bir deyişle, yapının ataerki oluşu ya da toplumsal cinsiyetlendirilmesi üretim ilişkilerinin de bu temelde inşa edilmesini sağlamaktadır. Ataerki ve üretim ilişkilerine ek olarak tanımlanan katetik ilişkileri Connell (1998:45), duyguya ve tutkuya bağlı ilişkiler olarak ifade etmektedir. Connell, duyguya ve tutkuya bağlı ilişkilerin de toplumsal cinsiyetle etkileşim içerisinde olduğunu belirterek, hegemonik erkekliğin kendini bu etkenler ile var ettiğini, normalleştirdiğini ve sürdürdüğünü ifade etmektedir.

Hegemonik erkeklik kavramı, en basit haliyle, toplumda var olan erkeklikler arasında üstün olan erkeklik tipine atıfta bulunmaktadır. Connell, hegemonik erkekliği, bir toplumsal cinsiyet pratiği olarak, erkeklerin tabiiliğini, kadınların ise bağlılığını garanti altına almaya çalışan ataerkilliğin meşruiyet problemine verilen bir cevap olarak tanımlamaktadır (2005a:77). Dolayısıyla hegemonik erkeklik kavramı, erkeğin toplumdaki üstünlüğünü beslemektedir. Öte yandan Connell, hegemonik erkekliğin yalnızca kadınlara yönelik bir inşa süreci olmadığını belirterek, tabi kılınmış erkeklikler üzerinden de üretildiğini vurgulamaktadır (1998:249). Dolayısıyla toplum içerisinde egemen konumda olan erkekler, üstünlüklerini hem kadınlar üzerinden hem de hegemonik erkeklik pratiklerine tam olarak sahip olmayan (tabi kılınmış) erkekler üzerinden kurmaktadır.

Connell (1998:245-253) evrensel bir erkeklikten bahsedilemeyeceğini belirterek, erkekliklerden ve erkekler arasındaki iktidar mücadelesinden söz etmenin gerekliliğini vurgulamaktadır. Gündelik hayatta erkekler aralarında iktidar ve hiyerarşi rekabetine girmektedirler. Bu rekabet üzerinden hegemonik erkeklik pratiklerine sahip olan erkekler hegemonik erkekliğin temsilini sunmaktadır. Sunulan temsil, hegemonik erkeklik pratiklerinin idealleştirilmesini sağlamaktadır. Connell, hegemonik erkekliğin nasıl kazanıldığını sorgularken birçok erkeklik modelinin gerek kurgusal olarak gerekse de gerçek hayatta inşa edildiğini belirtmektedir. Ona göre; Sylvester Stallone’nin “Rambo” karakteriyle

kurgulanan erkeklik tipinin inşası ya da Muhammed Ali'nin reklam ya da filminin yapılarak özendirilmesi erkekliklerin üretiminin nasıl inşa edildiğini göstermektedir (1998: 247).

Daha geniş bir bağlamda, “hegemonik erkekliği”, ataerkilliğin meşruiyetinin kabulü ile toplumsal cinsiyet pratiklerinin düzenleniş biçimi olarak tanımlayan Connell (2005a:77), sosyo-kültürel yapıda hegemonik erkeklik çağrışımı yapan nitelikleri taşıyan erkeklerin bu sınıflandırmanın içerisinde olduğunu belirtmektedir. Hegemonik erkeklik çağrışımı yapan niteliklere sahip olamayan ya da eksik sahip olan erkeklerin ise toplumsal cinsiyet düzeni içerisinde alt sırada bulunduğunu ifade etmektedir (Connell, 2005a: 155-156). Erkeklerin küçük bir grubunun hegemonik erkeklik sergilediğini belirten Connell (2005b:832) kalan büyük çoğunluğun diğer sıralamalara tabi olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla küçük grup idealleştirilen hegemonik erkeklik pratiklerine sahip erkekler olarak tanımlanırken, büyük grup erkeklik teorisinde hegemonik erkeklerin dışında kalanlar olarak ifade edilmektedir (Connell, 2005b:832-833),

Suç Ortağı/İşbirlikçi Erkeklik (Complicit Masculinity)

Hegemonik erkeklik, kültürel bağlamda ideal erkeklik olarak görülen ancak bunu herkesin pratik edemediği bir erkeklik türüdür. Bu pratiğe sahip olmayanların ‘ataerkil hegemonya’ ya sahip olmadıkları söylenememektedir. Çünkü doğrudan bu hegemonyayı uygulayamasa da, ataerkil sistemin bu cinsiyet düzeni içerisinde sağladığı imkanları kullanan birçok erkek bulunmaktadır. Ataerkil pratiklerin herhangi biri bu durumu gösterebilir. Örneğin; gündelik hayatta erkeklerin diğer cinsiyetlere göre avantajlı konumda olmaları ya da kamusal alanda erkeğin kadından avantajlı durumda olması gibi.

Connell (2005a:79) suç ortağı/işbirlikçi erkekte bahsederken “ataerkil pay” (patriarchal dividend) kavramından bahsederek, suç ortağı/işbirlikçi erkeklerin ataerkil yapının kendilerine sağladığı ayrıcalıkları doğrudan kullanmadıklarını belirtmektedir. Diğer bir deyişle, suç ortağı erkekler, doğrudan olmasa da ataerkilliğe onay vererek kadınların ikincil kılınmalarından faydalanmaktadırlar. Ancak erkeklerin büyük çoğunluğunun bu grupta olduğunu belirten Connell (2005a:154), bu grubun farkındalık yaşarsa feminist erkekler haline gelerek, kadınların ikincil kılınmalarına karşı duruş sergileyebileceklerini ifade etmektedir.

Bu açıdan suç ortağı erkeklerin, ataerkil iktidarın yarattığı sorunlu süreçlerini deneyimleyerek, bu sürecin gidişatını değiştirmek için mücadele edebilme potansiyeli bulunmaktadır (Connell, 1998:249).

Bu erkekler ayrıcalıkların farkındadırlar fakat ataerkil yapının oluşabilecek risklerini almamak için hegemonik erkeklerin bu süreci yönetmelerine seyirci kalırlar. Çünkü hegemonik erkekliğini kaybetmek istemeyecek olan erkekler ataerkil yapının yeniden üretilmesini sağlarken onlar buradan aldıkları ataerkil paya bakarlar. Ayrıca ataerkil yapının yeniden üretilmesini sağlayan hegemonik erkeklik pratiklerine sahip erkekler, var olan yapının üreticisi olduklarından ve yapıyı yönettiklerinden, yapıya karşı duruş serileme potansiyeli olan suç ortağı erkekleri baskılayarak ya da tahakküm kurarak, karşı durmamaları gerektiğini dayatmaktadırlar. Bu dayatma Connell'in (2005a:149-155) hiyerarşik erkeklik teorisinde bahsettiği erkek olamama ya da eksik olma gibi ikincil kılınma durumları üzerinden risk oluşturmasının yanı sıra, normalleştirmekte ve idealleştirmektedir. Fiziksel gücü ön plana çıkaran spor dalları bu duruma örnek olmaktadır. Fiziksel şiddet üzerinden hegemonik erkekliğini üreten bir dövüşçünün hegemonik erkeklik pratiklerini televizyonundan izleyerek, onu destekleyen ve tezahürat eden erkekler suç ortağı/işbirlikçi erkekliğe örnek olacaktır. Dolayısıyla suç ortağı/işbirlikçi erkekler, hegemonik erkekliğin üretimini sağlayan ataerkil yapıdan sessizce paylarını almaktadırlar demek yanlış olmayacaktır.

Madun Erkeklik (Subordinated Masculinity)

'Hegemonya'yı kültürel bir tahakküm üzerinden ele alan Connell (2005a:78), ataerkil yapının yeniden üretilmesini sağlayan hegemonik erkekliklerin diğer erkekliklerle aralarında tahakküm ve madunluk ilişkilerinin olduğunu belirtmektedir. Diğer bir deyişle, egemen olan hegemonik erkeklik pratiklerine sahip erkekler ile diğer (suç ortağı, madun, marjinal) erkek grupları arasında toplumsal cinsiyetin inşasından kaynaklı egemen ve madunluk ilişkileri bulunmaktadır. Connell'a (2005a: 152) göre, Amerika ve Avrupa'daki en önemli sorun, heteroseksüel erkeklerin uyguladığı tahakkümün, homoseksüel erkekleri madun kılışdır. Çünkü egemen olan ve egemenliğini normalleştirerek idealleştiren heteroseksüel erkekler, ataerkil yapının normal dışı kıldığı homoseksüelleri madunlaştırmaktadır. Bu tahakküm genel çerçevede cinsel kimlik üzerinden uygulanıyor gibi görünse de, homoseksüel erkeklere

gündelik hayatın tüm alanlarında uygulanmaktadır. Dolayısıyla bu durum, kültürel anlamda eşcinsel kimliğin normal dışı ya da alt sınıf erkekler olarak damgalanmasından çok daha fazlasını barındırmaktadır (Connell, 2005a:152).

Hegemonik erkeklik pratiklerine sahip olmayan madun erkek kimliğine sahip erkekler (Connell, 2005a:152-157), hegemonik erkeklik pratiklerinin tersi pratikleri sergilemektedirler. Geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin ürettiği davranışlara sahip olmayan madun erkeklik kimliğine sahip erkekler, bu davranışların aksi olan fiziksel zayıflık, ağlamak, duygularını fazla ön plana çıkarmak gibi atıflar üzerinden tanımlanmaktadır. Connell'in (2005a: 149-150) teorisini oluşturduğu erkeklikler hiyerarşisinde madun erkeklikler en alt basamakta bulunmaktadır. Çünkü, ataerkil ideoloji üzerinden değerlendirildiğinde eşcinsellik, hegemonik erkekliğin barındırmadığı ne varsa onu bünyesinde bulundurur (2005a:153). Diğer bir deyişle, hegemonik erkekliğin kendisine ait görmediği ne varsa, eşcinselliğe ait olarak tanımlamaktadır. Hegemonik erkeklik, eşcinselliği tahakküm kurduğu, baskıladığı ve bu yaptırımlarını normalleştirdiği kadın üzerinden tanımlayarak, eşcinselliğe kadınsılık olarak bakmaktadır. Connell (1998:249), hiyerarşik erkeklikler sınıflamasında en ağır şiddeti deneyimleyen olarak tanımladığı madun erkekliklerin, "hem doğrudan etkileşime hem de ideolojik bir savaşa girmelerinin gerektiği" vurgulamaktadır.

Marjinal Erkeklik (Marginalized Masculinity)

Toplumsal cinsiyet düzenine içkin olarak hegemonik erkeklik, suç ortağı/işbirlikçi erkeklik ve madun erkeklik aralarındaki ilişkiler üzerinden inşa edilmektedir. Marjinal erkeklik ise toplumsal cinsiyetin ırk, sınıf, etnisite ile olan etkileşimleriyle ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, toplum tarafından üretilen standart ve ideal kavramlarının dışında kalan tüm erkekler marjinal erkekler kategorisine dahildir (Connell, 2005a:155). Örneğin, boksör Muhammed Ali fiziksel güç üzerinden hegemonik erkekliğini üretirken, müslüman olmasından veya beyaz olmayışından kaynaklı marjinal erkekliğe örnek teşkil etmektedir. Aynı doğrultuda, Amerika'da ataerkil düzenin bahşettiği imkanlardan sokak çetelerine fiilen katılmış bir siyah erkek ile beyaz erkek eşit ölçüde yararlanamamaktadır. Çünkü beyaz üstünlükçülüğünün ortaya çıktığı beyaz heteroseksüel toplumsal cinsiyetin inşasında, siyah erkeklik şekillendirilmiştir. Marjinalleştirme sürekli olarak hegemonik erkekliğin yetkilendirilmesi ile

ilişkilidir (2005a:156). Örneğin; Amerika’da az sayıda siyah sporcu hegemonik erkekliğin pratiklerini barındırmaktadır ve bu az sayıda hegemonik erkeklik pratiği barındıran sporcu, bireysel şöhretlere ve servetlere sahip olsalar dahi toplumsal süreçlerde etkili olamamaktadırlar. Çünkü beyaz heteroseksüel hegemonik erkek genel olarak siyah erkeklere otorite sağlanmasına izin vermez (Connell, 2005a:156-157).

İrk, sınıf ve etnisite üzerinden toplumsal konumlanışa göre standart erkekliklerin dışında kalan marjinal erkeklikler de, hegemonik erkeklik pratiklerinin sağladığı yararları faydalanmaktadır. Çünkü ataerkil yapının süregeldiği toplumlarda ırk, sınıf ve etnisite erkeği marjinal olarak ikincil kılarsa da, kadına karşı hegemonik erkeklik pratiklerine sahip olmaları ataerkil pay üzerinden yaralanmalarını sağlamaktadır.

Sonuç

‘Erkeklikler’ in sürekli olarak yeniden nasıl üretildiği sorunsalından hareketle bu çalışmada; “Erkeklik Çalışmaları” alanının önemi ortaya konularak bu alana büyük katkılar sunan Connell’in, erkekliklerin inşa sürecine dair yürüttüğü sorgu alanlarını kavramak amaçlanmıştır. Çalışmada öncelikle Erkeklik Çalışmaları’nın nasıl ortaya çıktığı ve genişlediği incelenmekte ve sonrasında Connell’in bu alana sunduğu katkılar derinleştirilmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasını hedefleyen ve bunun için erkeğin ve erkekliklerin sorgusunu yapan “Erkeklik Çalışmaları” alanı, erkekliklerin toplumsal dinamiklerini ortaya çıkarmak ve dönüşümünü sağlamak açısından büyük bir toplumsal öneme sahiptir. Erkeklik teorisini ortaya atarak, toplumsal cinsiyet düzenindeki farklı erkeklik tanımlamalarını yapan Connell, “Erkeklik Çalışmaları” alanında öncü bir role sahiptir. Farklı erkekliklerin olduğunu belirterek, ‘tek tip’ erkeklik anlayışının sarsılmasını sağlayan Connell, erkekliklerin tarihsel ve kültürel olarak yeniden inşa edildiğini belirtmektedir.

Çalışmada ilk olarak eleştirel erkeklik çalışmalarının tarihsel ve toplumsal bir perspektifle nasıl ortaya çıktığı anlatılmaktadır. 1970’li yıllar da “Erkek Çalışmaları” (Men’s Studies) adıyla ortaya çıkan bu disiplin, daha sonra içeriğinin ve sorgu alanlarının genişlemesiyle “Erkeklik Çalışmaları” (Masculinity Studies) adını almaktadır. “Erkeklik Çalışmaları” alanı “Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları” ve “Kadın Çalışmaları” alanı ile birlikte ‘toplumsal cinsiyet

eşitliğini' sağlama ortak argümanına sahiptir. 1990'lara gelindiğinde disiplinler arası bir alan olarak erkeklik çalışmaları alanı, toplumsal cinsiyet eşitliğinin farkındalıklarına ve kazanımlarına büyük katkılar sunmaktadır. Çünkü 'kadın' temelinde sorgulama alanlarını açmaya çalışan "Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları" alanı, "Erkeklik Çalışmaları" alanı ile bulunduğu çıkmazı aralamıştır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında var olan ataerkil yapının ve pratiklerinin beden bulmuş hali olarak 'erkek' sorgulanmaya ve var olan eşitsizlikteki payını almaya başlamıştır. Erkeğin deneyim, pratik ve sahip olduklarının sorgusunu yaparak bu alana katkılar sunan Connell, 'tek tip' erkekliğin olmayacağını ve erkekliklerden bahsetmenin gerekliliğini vurgulamıştır. Erkekliklerden bahsetmek bile sadece ilk adım olacaktır diye sorguyu derinleştiren Connell, erkeklikler teorisi üzerinden hiyerarşik erkeklik kategorilerinin sıralamasını yapmıştır (2005:149-150). Bu sıralama "hegemonik erkeklikler", "suç ortağı/işbirlikçi erkeklikler", "madun erkeklikler" ve "marjinal erkeklikler" den oluşmaktadır. Erkekliklerin birden fazla olduğunun teorisi üzerine alanda çığır açan Connell, bu kategoriler içerisinde "hegemonik erkeklikler" in en üst sırada ve ataerkil yapının temel belirleyicisi olduğunu belirtmektedir. Az sayıda insanın/küçük bir grubun hegemonik erkeklik pratiklerine ve ideallerine sahip olduğunu belirten Connell, hegemonik erkekliğin temsilini tüm erkeklerin sergilediğini söylemenin yanlış olduğunu belirtir. "Suç ortağı/işbirlikçi erkeklikler" üzerine sayılarının oldukça fazla olduğunu belirten Connell, bu grubun erkeklerinin çoğunun kadınların tahakküm altında kalışından faydalanarak ya da bu durumu normalleştirip sessiz kalarak bu suça ortak olduklarını belirtmektedir (Connell vd., 2005: 592). Hegemonik erkekliğin niceliksel olarak küçük bir grup tarafından üretilmesi ise diğer erkeklerin (çoğunluğun) bu suça ortak olarak bu durumdan faydalanması üzerinden yakın bir ilişkiye sahiptir (Connell, 1998: 248). Dolayısıyla, hegemonik erkeklik kavramı için, çok az sayıdaki erkeğin ya da erkek grubunun iktidar ve güç pozisyonlarının tamamını elinde bulundurması ve bu iktidar ve gücü normalleştirilmesi, meşrulaştırması ve (yeniden) üretmesidir denilebilir. Aynı şekilde hegemonik erkeklik, erkeklerin büyük bir çoğunluğunun suça ortak oluşundan kaynaklı onayını alarak iktidarın sürekliliğini sağlama pratiğidir de denilebilir. Bu suça ortak olan büyük çoğunluğun maddi-manevi birçok kazanç ve ayrıcalık kazanmasından kaynaklı iktidardaki küçük grup, bu erkek kitlesinin desteğini alarak "devlet, siyaset, yasalar, şirketler, ordu, heteroseksüel aile" gibi kurumlar aracılığıyla hegemonik erkekliğin (yeniden) üretimini sağlamaktadır.

Son olarak, Connell'in erkeklik(ler) çalışmaları akademik alanında neden önemli kılındığı, erkekliklerin toplumsal inşasının analizlerini yapması ve erkekliklerin değişme olanaklarını bütünlüklü olarak ortaya koymasından kaynaklanmaktadır.

KAYNAKÇA

Akça, E. B., Tönel, E., (2011), Erkek(lik) Çalışmalarına Teorik Bir Çerçeve: Feminist Çalışmalardan Hegemonik Erkekliğe. Medyada Hegemonik Erkek(lik) ve Temsil içinde. Ed. İlker Erdoğan. Kalkedon Yayınları, s. 11- 39.

Barutçu, A. (2013). Türkiye'de erkeklik inşasının bedensel ve toplumsal aşamaları (Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.

Bensadon, N. (1994). Başlangıçtan Günümüze Kadın Hakları (Ş. Tekeli, 2. Basım, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Bozok, M. (2011). Soru ve Cevaplarla Erkeklikler. İstanbul: SOGEP.

Carrigan, T., Connell, B. ve Lee J. (1985). Toward a New Sociology of Masculinity. *Theory and Society*, 14(5), 551-604.

Connell, R. W. (1998), *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*, çev. Cem Soydemir, Ayrıntı, İstanbul.

Connell, R. W. (2005a), *Masculinities*, (2. baskı), University of California Press, Berkeley.

Connell, R. W. & Messerschmidt, J. W. (2005b), *Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept*, *Gender & Society*, sayı 19 (6), s. 829-859.

Donaldson, M. (1993), *What is Hegemonic Masculinity?*, *Theory and Society*, Special Issue: *Masculinities*, 22 (5), s. 643-657.

Donovan, Josephine (2007), *Feminist Teori*, (Çev: A. Bora, M. Gevrek, F. Sayılan), İletişim Yayınları: İstanbul.

Edwards, Tim. *Cultures of Masculinity*. Abingdon and New York: Routledge, 2006.

Gramsci, A. (1997), *Hapishane Defterleri*, Belge, İstanbul.

Koştaş, M. (2011). Sosyalleşme. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Cilt: 29 Sayı: 0.

<http://www.dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/770/9798.pdf>. (Erişim Tarihi 05-10-2020).

Kimmel, M. (2005). The History of Men: Essays in the History of American and British Masculinities, Albany: State University of New York Press.

Kramer, L., & Beutel, A. (2010). The sociology of gender: A brief introduction. New York: Oxford University Press.

Sancar, S. (2009), Erkeklik: İmkansız İktidar, (2. baskı), Metis, İstanbul.

Shaver, K.G. (1981). Principles of Social Psychology, Cambridge: Winthrop Publishers, Inc. 2. Edition, 125-132.

Yavuzer, H. (1979). 6-12 Yaş Çocuklarının Psiko-Sosyal Gelişmesi. Türk Psikoloji Dergisi. Sayı 5, sayfa, 20-24.